

Antik Çağda Ölü Gömme Gelenekleri

Bu sunum vermekte olduğum Antik Çağda Ölü Gömme Gelenekleri dersinde kullanılması için eğitim amaçlı hazırlanmıştır. Sunumda kullanılan materyaller telif hakkına sahip olup eğitim amaçlı olarak kullanımı uluslararası kanunlara göre serbesttir. Başka bir amaçla kullanılması için telif hakkına sahip kişilerden izin alınması gerekmektedir.

- ❖ Ayrıca *praefericulum* yani libasyon vazosu da libasyon ritüel betimlemelerinde bulunmaktadır. Bu kaplar genellikle kulplu, ağız kısmı sıvının akıtılmasında kolaylık sağlama adına sivrin şekilde yapılmış, *oinokhoe* benzeri kaplardır. Bu vazolar sunulacak sıvının taşınmasına ve ritüel esnasında patera'ya dökülmesine yarar.
- ❖ Libasyon ile ilgili bir diğer gereç ise *simpulum* ya da *simpuviumdur*.
- ❖ Rahipler ya da vesta rahibeleri tarafından libasyon ritüellerinde kullanılan bir tür kepçe olan simpulum, genel olarak üç ayaklı kazanlardan sunulacak sıvının alınıp sunulmasına yaramaktadır.
- ❖ Bundan başka su serpici vazolar da (*sprinkler*) kurban törenlerinde libasyon amacıyla kullanılmaktadır.

- ❖ Roma sikkeleri üzerinde de libasyon gereçlerini gösteren betimlemeler görülmektedir. Örnekte görülen Roma sikkesi üzerinde soldan sağa sırayla; *simpulum*, *aspergillum*, *praefericulum*, *lituus*, betimlenmiş olup, üstte *AVGV* (*dini görevli*) yazmaktadır. Anlaşılacağı üzere libasyon ritüelinde kullanılan malzemelerin bazıları görselleştirilmiş, bazı görevliler de yazınsal olarak belirtilmiştir.

Lituus: Ucu kıvrık kahin/rahip asası.

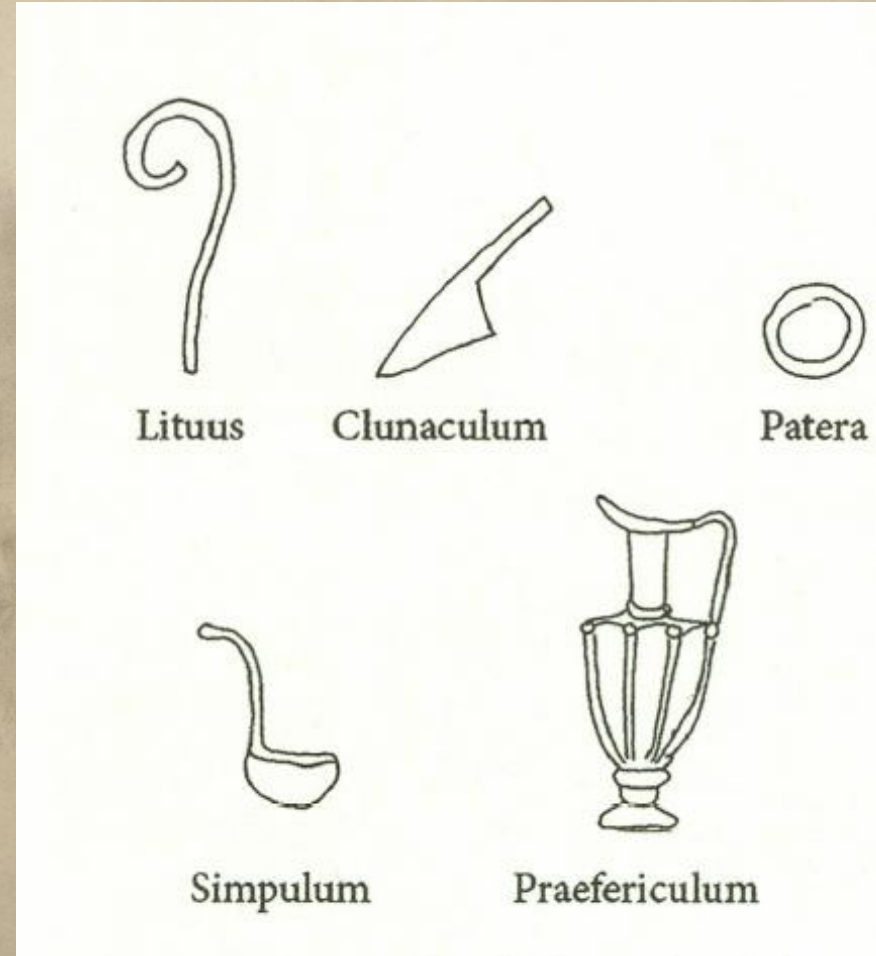
Clunaculum: Kurban kesicilerin kullandığı bıçağa verilen isim.

Patera: Kutsal günlerde sarap içmeye veya libasyon yapmaya yarayan yok denecek kadar küçük ayaklı tabak şeklindeki kap. Grekçesi Phiale'dir.

Aspergillum: Roma'da kurbanı yardım edenlere kutsal su serpmek ve ayrıca sunak ve kurbanlık üzerine kutsal suyu atmak için kullanılan bir ucu uzun at saçı şeklinde olan içinde okunmuş kutsal su bulunan ucu delikli bir değnek, sopa.

Simpulum: Kurban törenlerinde şarap dökmede kullanılan kepçe şeklindeki kap.

Praefericulum: Bronz, gümüş, cam veya mermerden yapılmış, tek kulplu, sürahi formu bir sunu kabıdır.

❖ "*Lares Altari*" olarak adlandırılan ve bugün Vatikan Müzesi'nde bulunan sunak, Roma'da libasyon ritüeli konusunda bilgi veren bir eserdir. Sunağın ön yüzünde Augustus bir *augur* olarak betimlenmiş ve elinde *lituus* tutmaktadır. Ayağının hemen yanında da augur'ların simgesi olan bir kuş vardır. Sağında Lucius Gaius ve solunda ise elinde *omphaloslu phiale* tutan ve Venus olarak betimlenmiş Augustus'un karısı Iulia görülmektedir. Bu kabartmalar, Roma İmparatorluğu ritüellerinden biri olan libasyonun, imparator ve ailesinin benimsediğini göstermekte, onların bu törenlere görevli olarak katılımlarıyla önemli bir propaganda aracı olarak değerlendirildiği anlaşılmaktadır.

Fig. 64: Lares Altari

- ❖ Sonuç olarak, libasyon tanrıların susuzluklarını gidermek ve tanrıların payını ikram ederek onlarla iletişim kurmak ya da ölü kültü çerçevesinde ölülerin ihtiyaçlarını gidermek için yapılan bir eylem olarak düşünülebilir.
- ❖ Bu bakış açısıyla kurban kavramıyla aynı çizgidedir. Özellikle ölü kültü içerisinde ilk yapılan ritüel olan libasyonun, ölü gömme ritüellerinde doğrudan zemine yapılması yeraltı tanrılarıyla bağlantının en doğru yoludur.

KREMASYON (CESET YAKMA) GELENEĞİ

- ❖ Kremasyon, ister sağlığa uygun nedenlerden olsun, isterse yaşadıkları topraklardan uzakta ölen kişilerin cesetlerini geri getirme kolaylığı sağladığı için başlasın, hiçbir költürde uzun süreli ve yaygın bir adet haline gelmemiştir.
- ❖ Ceset yakma geleneği ilk defa Neolitik dönemde Orta Avrupa'da ortaya çıkmıştır. Daha sonra Güney Rusya'da tespit edilen kremasyonun, bu bölgeden de güneye doğru yayıldığı kabul edilmektedir. Anadolu'da ilk olarak, yaklaşık 9 bin yıl öncesine tarihlenen Aşıklı Höyük'te, ölü yakma geleneğiyle karşılaşılr. Aşıklı Höyük'teki avcı toplumuna ait evlerin altlarına yakınlarını, yakarak gömdükleri (intramural) tespit edilmiştir. Aşıklı Höyükte yapılan kazılarda, evlerin altından çıkan kemiklerin çoğunluğunda yanık izleri tespit edilmiştir. Anadolu'da ceset yakma geleneğinin düzenli olarak, 2. binde Troia IV'da başladığına ve Hititler döneminde sürdürüldüğü; ayrıca geleneğin Panaztepe, Beşiktepe ve Müskebi yerleşimlerinde de var olduğu kazılar sonucu belirlenmiştir. Bu merkezlerde yapılan kazılarda yanık insan kemikleriyle beraber kremasyon kaplarının da bulunması, bunu göstermektedir.

- ❖ Batı Anadolu'daki ceset yakma geleneğinin kökeni olarak, Orta Anadolu'dan kaynaklandığı düşünülmektedir. Gedikli'de yapılan kazılarda, M.Ö. 2200-2000 yıllarına ait yakma gömünün bulunması, bu düşüncüyü doğrulamaktadır.
- ❖ Kremasyon geleneğinin Anadolu'da görülmesinin önemli bir sebebi de, yakma işlemiyle ruhların kötülüklerden arınacağı ve huzura kavuşacağı inancıdır. Troia ve Beşiktepe nekropollerinde yapılan kazılarda, bir yaşımdan küçük çocukların yakılmadığı tespit edilmiştir. Bu uygulama, bebeklerin ruhlarının ve vücutlarının henüz daha kirlenmediği inancı ile ilgilidir.
- ❖ Ölü yakma geleneği, Hititlerde de uygulanmıştır. Hattuşa yakınlarındaki Osankaya'da 54 kremasyon mezarının tespit edilmesi, Ankara-Haymana'ya bağlı Ilıca'da 131 kremasyon urnenin bulunması, Hititler döneminde kremasyonun sıklıkla kullanıldığını göstermektedir.
- ❖ M.Ö. 1. binde Anadolu'da, Urartuların da kremasyon gömü yaptıkları bilinmektedir. Malaklu'da yapılan kazılarda çıkan bulgular bu düşüncüyü doğrulamaktadır. Karagündüz K5'de, kül kaplarının kaya oyuklarına, nişlere ya da doğrudan toprağa bırakıldığı da izlenmektedir. Urartulara ait M.Ö.11.-10. yüzyıllara tarihlenen oda mezarlarında, yakma işlemi gerçekleştirildikten sonra, kremasyon kaplarına sığmayan bazı kemiklerin, taşla kırılarak daha küçük parçalara ayrıldıkları ve bunların, urnelere yerleştirildikten sonra, taş kapaklarla kapatıldığına tanık olunmaktadır.

Kremasyon pithosu

Kroisos'un kremasyonu

Kremasyon gömüde amaç cesedin yakılmasıdır. Ceset ya odun üzerine konularak ya da tezekle yakılmış ve en yüksek ortalama 1000 dereceye ulaşılabilmiştir.

Bu işlem 7-10 saat arasında yapılabilir.

Kemik çok yüksek ısıda erimeye başladığından genelde kafatası kemiği, uzun kemikler, dişler ve göğüs kafesine ait kemikler hiç bozulmadan kalabiliyordu.

Yakılan ceset gömüldüğü yere göre de yer değiştirmektedir. Örenğin toprakta arsenik fazlaysa siyah, tahta parçalarıyla gömüldüyse gri-kahverengi renkte olurdu.

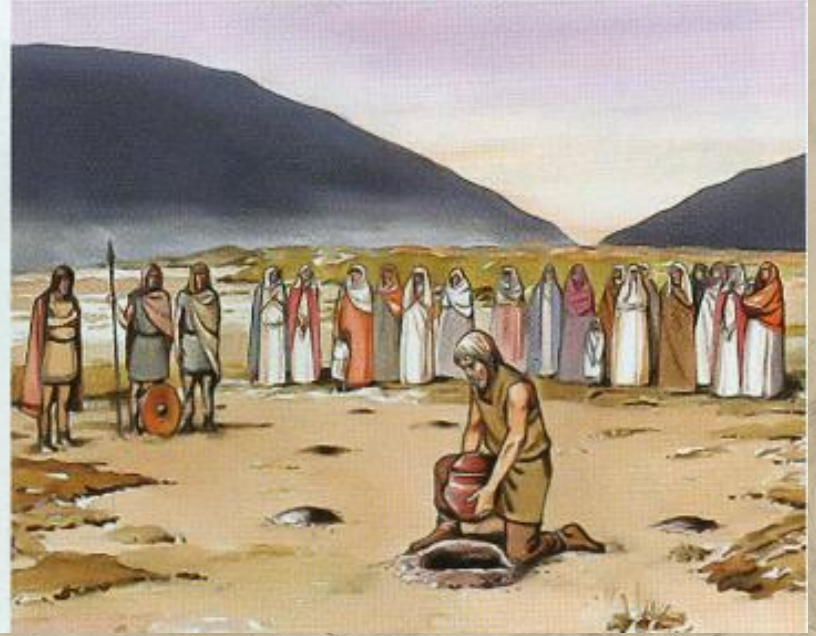

Urnenin Doğrudan Toprağa Gömülmesi

Kremasyon mezar

- ❖ Yunanlılarda da kremasyon geleneğinin genelde uygulandığı bilinmektedir. İlyada da uzun uzun anlatılan Patraklos'un cenaze töreni, bu uygulamanın Anadolu'da uygulandığının güzel bir kanıtı niteliğindedir.
- ❖ Romalılar, ölü gömme törenlerine büyük önem vermişlerdir. Bu yüzden, çeşitli ölü gömme dernekleri bile oluşturulmuştur. Romalılarda da kremasyon tipi gömü uygulanmıştır. Romalıların kremasyon törenlerinde ceset, bir odun yığını üzerinde yakılır, yakma sırasında ölüyü ve ölümü hatırlatan ağıtlar okunurdu. Daha sonra, cesetten arta kalan kemikler, süt ve şarapla sulanır ve bir küp içerisinde toprağa gömülürdü. Ardından da ölen kişinin toprağa verilmesinden dolayı, mezarın başında şükran yemeği yenirdi. Bu ritüelin dokuz gün sonra mezarın başında toplanan ölen kişinin yakınları ve sevenleri tarafından tekrarlandığı bilinmektedir.
- ❖ Kremasyon gömü genelde, maddi durumu iyi olan kişiler için geçerlidir. İşlemlerin yapılması masraf gerektirdiğinden, maddi durumu iyi olmayanların cesetleri yakılmadan olduğu gibi inhumasyon şeklinde toprağa bırakılmıştır.

ROMA'DA ÖLÜ GÖMME GELENEKLERİ

- ❖ Antik nekropollerden anlaşıldığı kadarıyla, ölümler şehri (nekropolis) herkes için eşit anlamda sahip olunan bir yer değildir.
- ❖ Konu üzerinde yapılan ayrıntılı arkeolojik ve antropolojik incelemeler, yaşayanların ölümlere yaklaşımının yaşarken kazandığı statü ile yakından ilişkili olduğunu bizlere göstermektedir.
- ❖ Bir Roma Nekropolü, anıtsal bahçeli mezarlar ya da resmi devlet mezarlarını, gösterişli anıt gömüleri ve kentin alt tabakaları için toplu gömülerin yapılacağı katakompları içermektedir.
- ❖ Bütün eskiçağ kültürlerinde olduğu gibi, Romalılarda da ölüm, basit bir olay olarak algılanmamış, cenaze törenlerine ve ölü gömme adetlerine büyük önem verilmiştir.
- ❖ Ünlü Romalıların ölümlerinde uygun bir cenaze töreni yapılmış; ölü maskeleri (imacolar) ve cenaze nutukları gibi çeşitli uygulamalar ile ölüme verilen değer gösterilmeye çalışılmıştır.

KATAKOMP

Birbirine dolambaçlı dehlizlerle bağılı çoğunluğu ilk Hristiyanlara ait geniş yeraltı mezarları. Sayıca en büyük katakomplar, Roma ve Paris'tedir. İtalya'nın çeşitli kentlerinde, Kuzey Afrika'da, İskenderiye ve Malta'da da katakomplar vardır. Bu mezarlara doğrudan cesetler konduğu gibi, başka mezarlardan taşınan kemikler de konuyordu.

4. yüzyılda Barbar saldırıları sırasında, kutsal kişilerin kemik ve mezar kalıntılarını kurtarmak için, Papalar binlerce katakompu başka yerlere taşıttılar.

- ❖ Köleler ve suçlular dâhil bütün Romalılar gömölme hakkına sahiplerdi. Mitolojiye göre Styx ırmağında ruhları Hades'e götüren kayıkçı Charon bile, gömülmemiş bir kişinin ruhunu taşımayı kabul etmiyordu.
- ❖ Roma'da gömülmeden bırakılanlar, genelde çok ağır suçlar işlemiş kişilerdi. Bu tür suçların önde geleni, kendini asarak intihar etmektir. Ancak bu tür bir uygulamayla cezalandırılan suçlar, zaman içinde değişikliğe de uğramıştır. Örneğin kendini asarak intihar etme girişimi, Tiberius zamanında (M.S.14-37) eğer uygun bir gerekçe var ise, tam tersi bir kabul görmüş ve onurlandırılmıştır. Büyük suçları, toprağa gömülmemesi dışında bir başka cezalandırma şekli ise, cesedin tanınamayacak hale getirilmesidir.

❖M.Ö. 87 yılında Cinna ve Marius'un terör esen dönemlerinde öldürülen senatörler vahşi hayvanlara ve köpeklerle parçalattırılarak kimliklerinin tespiti imkânsız hale getirilmiştir. Bu türde sıra dışı uygulamalara bilinen en önemli örneklerden birisi, Spartaküs olayıdır.

❖Roma'ya karşı ayaklanan ünlü gladyatör Spartaküs (M.Ö.109-71) ve arkadaşlarının cesetleri kilometreler boyunca yol kenarındaki çarmıha gerilmiş ve cesetler çürüyünceye kadar çarmıhlarda bırakılmıştır.

ROMA ÖLÜ KÜLTÜ İLE İLGİLİ ÖNEMLİ TERİMLER

Bustum: Ölünün yakılması için kurulan odun yığınının tamamen yanmasına denir.

Collocatum: Cenazenin yatırıldığı yer.

Conclamatio: Ölünün gözlerinin kapatılmasından sonra başlayan yas ve ağlama ritüelidir.

Kenotaph: Ölüp, cesedi dönmeyen kişinin onuruna dikilen ve ölü kültü ritüellerinin yapılmasını sağlayan anıt.

Lectus: Cenaze arabası.

Lectus funebris: Ölünün konulduğu yatak.

Lugubria: Yas tutanların giydiği koyu kıyafetler.

Manes: Ölen kişinin ruhu.

Nenia: Yas tutan kadınlar tarafından (Praeficae) yakılan ağıt.

Oculos Premere: Ölüm olayı gerçekleştikten sonra akrabalarından birinin ölenin gözlerini kapatmasına denir.

Os componere: Kemikleri bir urne içine yerleştirdikten sonra, çiçeklerle süsleme.

Praeficae: Yas tutan kadınlar.

Puticuli: Yoksul ve kınanmış suçluların atıldığı çukur.

Pyrus: Ölünün yakılması için kurulan odun yığınının, tutuşturulmadan önceki ismi.

Rogus: Cenaze ateşi.

Silicernium: Ölenin yakını için mezar başında yenen ölü yemeği.

Ustrinum: Ölülerin yakılması için mezar yakınında veya columbarium'daki yer.

- ❖ Romalıların kremasyon, inhumasyon ve ölü gömme işlemlerinin şehir dışında yapıldığını yazıtlardan öğrenmekteyiz.
- ❖ Kent dışındaki nekropollere gömmenin, hijyenik nedenlerden çok, dönemdeki farklı inançların etkisiyle olduğu düşünülmektedir.
- ❖ Yunanlar gibi Romalılar da ölü ve yaşayanlar arasındaki ince çizgiden oluşan sınırların oldukça geçirgen olduğuna inanmışlardır.
- ❖ Onlara göre Hades'e (yer altı dünyasına) gitmiş olan bir ruh, bir amaçla (örneğin, intikam için) yaşayanların dünyasına geri gelebiliyordu.

❖Ruhların çeşitli vesilelerle huzura kavuşturulmaları çok önemliydi. Çünkü Romalılar, ölünün sadece fizik beden olarak yaşayanların dünyasından, yer altı dünyasına gittiğine; ama ruh olarak aralarından ayrılmadığına inanmaktaydılar.

❖Romalıların, ölüm ve sonrası ile ilgili inançları konusundaki bilgileri, dönemin heykel, seramik, mozaik, mezar stelleri ile yazılı eserler üzerinden inceleyebiliyoruz.

- Roma dünyasının pek çok farklı kültür ile kaynaşması ve sonrasında tek tanrılı Hıristiyanlık dininin imparatorlukça kabul görmesiyle, inanç alanında büyük değişimler geçirmesi, ölü gömme adetlerinin de farklılaşmasına neden olmuştur.
- İmparatorluğun değişik bölgelerinde yaşayan topluluklarda, çok doğal ve bazen de baskın bir metot olarak tercih edilen kremasyonun yerine, özellikle Roma ve İtalya başta olmak üzere, inhumasyonun tüm imparatorluk toprakları üzerinde baskın ölü gömme geleneği haline gelmesi, bu durumu açıklar niteliktedir.
- Ancak inhumasyonun baskın hale gelişinin tek nedenini, inanç sistemine bağlamak da çok doğru değildir.
- Romalılar, ölümden sonra, gömülmeye başlayan bir başka hayatın olduğuna ve kişinin, Hades'deki bu hayatında, yaşayanlara göre daha soluk bir benzeri olarak, gölgeler içerisinde hayatını sürdürdüğüne inanmışlardır.

Ölüm ve ölen kişi, Roma uygarlığının her döneminde saygı görmüş ve ölüye gerekli saygıyı göstermek için çeşitli törenler yerine getirilmiştir. Ancak antik dönemde büyük bir coğrafyaya yayılan Roma uygarlığının her yöresinde, aynı adetlerin kurallar çerçevesinde sıkı sıkıya uygulandığını düşünmek de çok doğru değildir.

Side Müzesi Eroslu lahit